

Sammanfattning

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) har i regleringsbrevet för år 2017 fått i uppdrag från regeringen att redovisa och motivera vilka kunskapsbehov och kunskapsluckor som myndigheten bedömer vara av särskild strategisk betydelse. Redovisningen ska utgå ifrån vad myndigheten har uppmärksammat och rapporterat i sitt arbete eller som myndigheten av andra skäl bedömer vara strategiskt betydelsefullt. Såväl ett köns- och jämställdhetsperspektiv som förutsättningar för en jämlik vård, omsorg och socialtjänst ska beaktas.

Genom en analys av SBU:s databas över vetenskapliga kunskapsluckor lyfter vi här fram områden där vi har funnit betydelsefulla kunskapsbehov inom praktisknära forskning och ger förslag på åtgärder som kan underlätta processen för att prioritera och fylla dessa kunskapsluckor.

Denna rapport syftar till att besvara regeringens fråga till SBU. Rapporten riktar sig även till forskningsfinansiärer, forskare, universitet, högskolor, beslutsfattare inom hälso- och sjukvård, socialtjänst och verksamhet inom lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), brukarorganisationer samt till andra myndigheter.

Bakgrund

Enligt SBU finns en vetenskaplig kunskapslucka när en eller flera systematiska översikter, av god kvalitet, visar på en osäker effekt av en metod eller åtgärd eller när systematiska översikter av god kvalitet saknas.

SBU:s databas innehåller områden där SBU har funnit att det råder brist på praktisknära forskning eller sammanställd vetenskaplig kunskap. På dessa områden saknas det alltså kunskap om effekter av olika metoder i hälso- och sjukvården och åtgärder med stöd av socialtjänstlagen och LSS. Däremot ingår inte kunskapsluckor inom exempelvis grundforskning i databasen.

I databasen kategoriseras kunskapsluckorna utifrån ålder, kön, typ av kunskapslucka, källa och ämneskategori.

Metod

De allra flesta kunskapsluckor i SBU:s databas har identifierats genom SBU:s systematiska översikter och Socialstyrelsens nationella riktlinjer och är hämtade från rapporter och riktlinjer publicerade under åren 2009–2016. Innehållet i databasen återspeglar således främst de områden där SBU och Socialstyrelsen har sökt kunskap. Det kan alltså finnas kunskapsluckor som inte har identifierats på grund av att området ännu inte har kartlagts eller utvärderats.

Projektgruppen har valt ut de områden som SBU anser vara av strategisk betydelse baserat på innehållet i databasen, SBU:s etiska vägledning för prioritering av kunskapsluckor samt ytterligare faktorer förknippade med jämlik vård, omsorg och socialtjänst (Kapitel 1). I rapporten diskuteras även etiska och ekonomiska aspekter.

Resultat

I denna rapport beskrivs innehållet i SBU:s databas över vetenskapliga kunskapsluckor. Totalt fanns 1 733 vetenskapliga kunskapsluckor den 20 mars 2017 då innehållet i databasen analyserades. Ett stort antal luckor avser läkemedel, medicinteknik, prevention, psykiatri och psykologi samt munhålesjukdomar. Huvuddelen av luckorna rör vuxna, följt av äldre och barn/ungdomar. Majoriteten av kunskapsluckorna är av typen att fler primärstudier behövs för att fylla luckan.

De flesta luckorna gäller kunskap om både män och kvinnor. Analysen av SBU:s databas visar således inte på några tydliga skillnader ur ett jämställdhetsperspektiv.

I rapporten görs även en analys av områden där det finns få eller inga kunskapsluckor och där det endast finns få rapporter från SBU. Dessa områden kan ses som fält där vi ännu inte vet hur många kunskapsluckor det finns och där det kan finnas behov av nya systematiska översikter eller systematiska kartläggningar.

Strategiska områden

Följande breda områden där ett stort antal kunskapsluckor har identifierats bedöms vara av särskild strategisk betydelse:

- barn och ungdomar
- äldre
- socialtjänst och LSS-verksamhet.

De strategiska områdena har valts ut baserat på innehållet i databasen, SBU:s etiska vägledning för prioritering av kunskapsluckor samt ytterligare faktorer förknippade med jämlik vård, omsorg och socialtjänst. I rapporten listas ämneskategorier inom dessa strategiska områden där antalet kunskapsluckor är särskilt stort.

Möjliga aktiviteter för ökad nytta av praktisk forskning

SBU anser att det behövs en tydligare koppling mellan att identifiera vetenskapliga kunskapsluckor och att fylla dem. För att detta ska kunna ske krävs en ökad samverkan mellan många olika aktörer (Figur 1). Det är viktigt att de närmast berörda grupperna deltar i prioriteringen av forskningsbehov. Viktiga aktörer är brukare, närstående, brukarorganisationer, professioner inom hälso- och sjukvård respektive socialtjänst och LSS, kommuner och landsting, akademi, högskola, forskningsråd, myndigheter och allmänhetsrepresentanter. Aktiviteter som skulle kunna stärka forskningsnyttan är följande:

Säkerställ att forskningsfrågan inte redan har besvarats

- Varje studieansökan inom området hälso- och sjukvård, socialtjänst och LSS ska referera till en aktuell systematisk översikt (inte äldre än tre år) som visar på att forskningsfrågan är en kunskapslucka. Om det finns en systematisk översikt som är äldre än tre år bör denna uppdateras innan studien startas. Om det saknas en systematisk översikt bör en sådan göras innan studien finansieras.

- Avhandlingar för praktisk forskning inom hälso- och sjukvård, socialtjänst och LSS bör innehålla en systematisk översikt av området innan forskningsfrågorna fastställs.

Öka inflytandet från dem som berörs av forskningen (relevant profession, brukare och närstående) inom alla forskningsrelaterade frågeställningar

- Vid prioriteringar kring satsningar av forskningsmedel bör alla berörda parter involveras.
- Kräv att forskning har en aktiv brukarmedverkan.
- Arbeta för att forskning och forskningsmetodik ska ingå som en naturlig del i alla utbildningar och för personal på alla nivåer inom hälso- och sjukvård, socialtjänst och LSS.
- För att säkerställa att det finns representanter för brukare och allmänhet som har en djupare kunskap inom forskning och forskningsmetodik bör de få utbildning i dessa frågor.
- Möjliggör att forskningsresultaten skrivs på ett lättförståeligt sätt och sprids till dem som berörs av forskningen.

Arbeta för att prioriterade frågeställningar tilldelas forskningsmedel

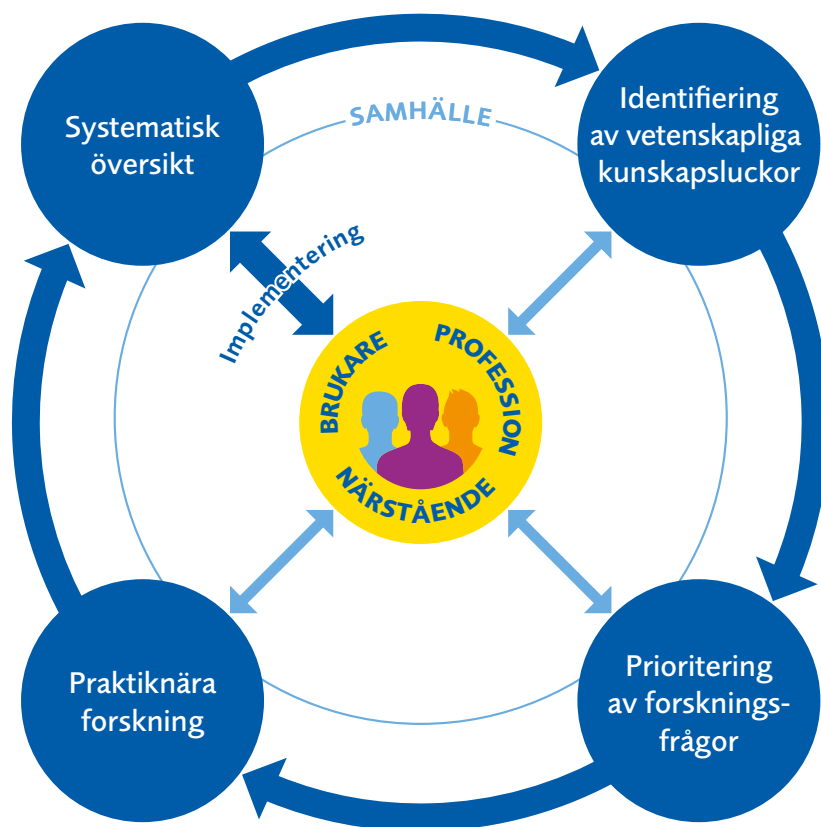
- Rikta utlysningar mot prioriterade forskningsfrågor eller områden.
- Områden som har många prioriterade forskningsfrågor, men inte i samma utsträckning söker forskningsmedel, eller inte får forskningsmedel, kan behöva strukturerat stöd. Här kan tandvården ses som ett exempel (beskrivet i diskussionskapitlet).

Ställ resultaten i relation till tidigare studier i en systematisk översikt

- Forskningsfinansiärer kan ge medel som syftar till att forskaren efter slutförd studie ska kunna uppdatera en relevant systematisk översikt.

Implementera ny kunskap

- Öka stödet för implementering så att effektiva metoder snabbare förs in samtidigt som man slutar använda ineffektiva metoder.

Figur 1 Kunskapshjulet vid praktiknära forskning.

Projektgrupp

Karin Rydin, projektledare, SBU
 Maria Ahlberg, projektadministratör, SBU
 Christel Hellberg, biträdande projektledare, SBU
 Pia Johansson, hälsoekonom, SBU

Lars Sandman, etiker, Linköpings universitet
 Sofia Tranæus, avdelningschef, SBU
 Lena Wallgren, biträdande projektledare, SBU
 Marie Österberg, biträdande projektledare, SBU

Denna rapport hör till serien SBU Bereder. Beredning av frågor för andra myndigheters eller aktörs verksamhet eller beslut, exempelvis till nationella riktlinjer. Vetenskapligt kunskapsunderlag tas fram av medarbetare

på SBU i samarbete med ämnessakkunniga. Arbetsprocessen för att ta fram underlaget varierar beroende på frågeställning och behov.

Rapport nr 263 (2017) • registrator@sbu.se.
 Grafisk produktion: Anna Edling, SBU.

Rapporten kan laddas ner från www.sbu.se/263
 eller beställas via 08-779 96 85 eller sbu@strd.se

Fler publikationer från SBU

- **Fetalt alkoholsyndrom (FAS) och Fetala alkoholspektrumstörningar (FASD) – tillstånd och insatser**
SBU Utvärderar, 2016, www.sbu.se/258
- **Behandlingsmetoder vid adhd – de tio viktigaste kunskapsluckorna**
Prioritering av vetenskapliga kunskapsluckor, 2014, www.sbu.se/217vkl
- **Kunskapsbehov och vetenskapliga kunskapsluckor**
Rapport till Socialdepartementet, 2015, www.sbu.se/Kunskapsbehov-och-vetenskapliga-kunskapsluckor
- **Behov av praktisknära forskning och vetenskaplig utvärdering**
SBU Bereder, 2017, www.sbu.se/263
- **Våld i ungas nära relationer – förebyggande åtgärder**
SBU Kommenterar, 2016, www.sbu.se/2016_06
- **Insatser för bättre psykisk och fysisk hälsa hos familjehemsplacerade barn**
SBU Utvärderar, 2017, www.sbu.se/265

På www.sbu.se/socialtjanst kan du följa SBU:s arbete inom socialtjänstområdet.

Alla SBU:s publicerade rapporter når du på www.sbu.se/publikationer

Mer från SBU

► **SBU:s nyhetsbrev** mejlas när nya rapporter publiceras och inkluderar ibland andra stora nyheter. Anmäl dig i sidfoten längst ner på SBU:s webbplats.

WWW.SBU.SE/PRENUMERERA

► **SBU:s upplysningstjänst** är en möjlighet för sjukvården och socialtjänsten att snabbt få svar på avgränsade frågor. SBU sammanställer ett svar på vilka publicerade vetenskapliga studier som finns gällande olika insatser eller åtgärder.

WWW.SBU.SE/UPPLYSNINGSTJANST

► **Vetenskapliga kunskapsluckor** identifieras av SBU och publiceras på SBU:s webbplats. Ett syfte är att ge forskare tips om var det saknas kunskap och identifiera var behovet av forskning är stort. Ett annat syfte är att ge de aktuella verksamheterna ett underlag för prioritering.

WWW.SBU.SE/KUNSKAPSLUCKOR

► **SBU:s handbok** beskriver arbetsgången för systematiska utvärderingar. Den används av SBU:s projektgrupper och i undervisning.

WWW.SBU.SE/HANDBOK